

Eesti põdraasurkonna seisundist ja uurimisest. 2006. a küttimisettepanek – KE 06, 3 lk; lisade arv 8, 10 lk

Materjalid. Ülevaates on kasutatud KIK põdraprojektide, riikliku seire, RMK, teiste uurijate materjale.

Diagnoos. 2003-2006 loendatud 11700-12100 isendist on keskkonnastrateegia järgi aastani 2010 suurimale lubatavale lähedane. Üha suurenenud ja eeldatavale juurdekasvule lähedane küttimine ei toonud arvukuse langust. St põtru pidi olema loendatust rohkem. Samas arvukus ka ei suurenenud. 2006. a jahi eel on asurkonnas tõenäoliselt üle 16000 isendi. 11000 piiresse jõudmiseks on vajalik küttida ca' 5500 põtra, säilitades asurkonna tugeva tuumiku.

Eesmärk: põdra arvukuse viimine alla 11000 is, elupaikade ja asurkonna soodsa seisundi tagamine.

Tegevused: teadmispõhine ja järjepidev suunamine huvirühmi kaasates ja ühiskonda meetmeid teavitades.

Lühendid: ♀: lehm; -♀: vasikata lehm; +♀: vasikaga lehm; 2j♀: kaksikutega lehm; ♂: pull; juv: vasikas; ♀/♂: lehmi/pulli kohta; ad : ≥1,5 a vana; prtk, prl, obj : proovitükk, proovilapp, objekt; Ku : kuusk; Mä : mänd; VUK : värske ulukikahjustus; LP LU : lehtpuude looduslik uuendus; PL : pabulaloendus; sl, pl : sarvede ja pealuis; h/s : harusid sarvel; PVK: põdravaatluskaart.

1. Asurkond 2006. Arvukus [lisa 1]. Üldloendus **12100** isendit, suurim lubatav 12000. Tihedus is/1000 ha [lisa 1]. <3 Põlva, 3-4 Valga ja Võru, 4-5 Hiiu, tõenäoliselt Saare, Rapla, Lääne-Viru, Ida-Viru, Järva, Jõgeva, Tartu, ≥5 Viljandi, ≥6 Harju, Lääne ja Pärnu maakonnas. Seire [lisa 4, lk 1]. Pabulaloenduse maht <550 km, keskmine tihedus >9 is/1000 ha, eri valikaladel 1,0-24,7, Loobu metskonnas ca' 7 is/1000 ha, vähem kui mullu, ent üle maksimaalse lubatava 5.5.4. Asurkond 2005 [lisa 2]. ♀/♂ 1,0-1,7; keskmine 1,3 - ühtlustus; **vasikate %** asurkonnas 25-42, keskmine 33±1, muutusetu; **Lehmade sigivus:** -♀% 21-51, keskmine 38±1, suhteliselt madal; 2juv♀% /+♀ 34-54, keskmine 41±2; juv/100♀ 71-117, keskmine 87; juv/100 ad 41-74, keskmine 49 – kõrge! **Pullide sarveseis tõenäoliselt halvenes: suurenes** vanemas ≥ 4,5 a rühmas 1-2 haruga sarvedega pullide % (19±4) ja 1-2 haruga sarvede rühmas ≥4,5 a pullide % (8±2); **vähenes** nooremas, ≤3,5 a rühmas kolme ja enama haruga sarvede % (23±3) ning 3 ja enama sarveharuga pullide rühmas ≤3,5 a pullide % (47±4). **Juurdekasv 2006** [Lisad 1 ja 2]: 2005. a põdravaatluskaartide järgi oli < 40 vasika/100 täiskasvanu kohta ainult Põlvamaal, samas kui ≥50 vasika/100 täiskasvanu kohta kaheksas maakonnas, Võrumaal koguni 73,6!. Embrüoid/lehma kohta 2005 a oli A. Kirgi - R. Veeroja (KIK projekt 2005) järgi 1,25; st 2006 oodatav ligikaudu 6000 vasika sünd, sügiseks 4800-5000 vasikat; siit suuremuse, mis arvukust märgatavalt vähendab: tõenäoliselt ≥6000 isendi, sellest küttimine **90% ehk ligikaudu 5500 is**. **Ilmastik:** kevad jahe; kesksuvi põuane, rohkelt metsatulekahjusid, võimalik vasikate kao suurenemine, toit tavalisest kiudainerohkem, kuid proteiinivaesem.

2. Lubatav arvukus, paiknemine, toit ja elupaikade seisund, mõju metsale [lisad 3, 4.2 ja 5]. **Elupaikade pind ja kandevõime** pole püsiv, st arvukuse püsimine lubataval ülempiiril ja keskmine tihedus 5-5,4 is/1000 ha elupaikades on majanduslikult talutav vaid lühiajaliselt. Tegelik tihedus [Lisa 1]: maakonniti 2,8-6,8, Eesti keskmine 4,9-5,0 isendit. Tiheduse ebahütlusel on looduslikud ja liigiomased põhjused, mida suunamine ei kõrvalda. Toitumispaigus on põtru pea alati kordades tihedamalt kui keskmiselt [lisa 4 lk 1-2]; **Toit.** Lehtpuude suvise kärpimise vähenemine 2005.a T. Randveeri andmeil 27,4%-lt 24,4%-le võis seostuda toitumistingimuste paranemisega. Liiga tugev, ≥30%, oli kärpimine Laasi, Loobu, Laeva ja Järvelja seirealadel. Sügisene maosisu [Lisa 3] osutas lehtpuude erakordselt kõrget sisaldust – keskmiselt 82%, sealhulgas pajud 67%, samas kui okaspuude (peamiselt mänd, paiguti kadakas, kuusk erandlik) sisaldus vähenes ≤9%. Kuuse koort ja võrseid söönud põtrade % tõusis 2,4-lt 3,5-le, mis võis osutada liialt kõrgele tihedusele; kuna värskest kooritud kuuserühmadest teatanud RMK metskondade arv vähenes 22-lt 13-le [Lisa 5], siis kuusikute koorimise oht arvatavasti ei suurenenud.

Mõju riigimetsale [lisa 5, lisa 4 lk 2]: **kuusikute** seisund metskonniti kajastub [lisa 5]. **Mändide** värsket vigastamist täheldati ca' 95%-l objektidest ja ca' 24%-l mändidest, ≥40% küündis vigastamine 14 metskonna 17 objektil, seis ei paranenud. **Põtrade koormus** männinoorendike-objektide keskmisena oluliselt ei suurenenud, kuid püsis kõrgena Saare, Hiiu, Lääne, Pärnu, Harju, Lääne-Viru ja Järva maakonnas [Lisa 4 lk 2]. **Metsanduspersonal** hinnangud [lisa 5]: põdra arvukus suurenes **19**, arvukust vähendada peeti vajalikuks **40** metskonnas; värskest kooritud kuuskede rühmi **13** metskonnas; Männi ja kuuse vigastamine saagenenud vastavalt **29** ja **11** metskonnas. **Värsket ulukikahjustust registreeris 32** metskonda **456** kohas, enamik taas Loobu ja

Kabala metskonnas; eralduste arv küündis 20 ligi ka Vardi, Väätša, Aimla, Audru, Laiksaare, Taali, Aakre ja Alatskivi metskonnas VUK kohtade arv – lisa 5. **Lehtpuude loodusliku uuenduse värske ulukikahjustus:** 992 proovilapist **57%-l** oli looduslikku uuendust kärbitud uuenemist pärssival määral [lisa 5, LP LU VUK], üle 80%-l proovilappidest olid värskelt kärbitud laia levikuga loodusliku uuenduse pajud ja haab; ka männi looduslik uuendus oli kärbitud 74%-l proovilappidest, osalt metskitsede poolt. Põdra ja metskitse suhe kärpijana oli 4:1, st metskits torkas kärpijana vähem silma kui 2005. a. Ekspertiisis kajastub vaid osa värskest ulukikahjustusest, sest a) metsateatiste esitamine sõltub metsaomanike aktiivsusest, b) sisaldab tihti mitme aasta kahjustust. 2001/2000. a raiesmike uuenemine (V. Siimon, MMK, peamiselt eramets; kohalik teave KKT-des): Värske ulukikahjustus ilmnis **15,1/17%-l** lankidest, uuenemine pidurdatud **881/1058** ja uuenemata **13/25,9** ha-l. Järeldus: põtrade mõju ulatuslik, seis muutusetä; ehkki kärpimine ei põhjusta uuenematust, on arvukuse vähendamine vajalik. KKT jahindusspetsialistidel on vajalik **maakonnas** põtrade küttimist korraldades värske ulukikahjustuse paiknemist jahipiirkonniti arvestada.

3. Tagasivaade 2005. a küttimisele (Lisa 2). Kütiti 4612 is – ü 100%, min soovituselt ja 95% käibinud kvoodist. Soovitusel vrd oli ♀% vastav, ♂% suurem, juv% väiksem. Keskmine vanus: kütitud ♀ 3,6 ja ♂ 3,4 a, st **nooremad kui 2004. a.** Suhtarv ♀/♂ 0,72 jäi muutusetä. ♀≥♂ kütiti ainult Hiiu ja Saare mk-s, ♀% jäi tugevalt alla soovitatule ainult Ida-Virumaal. Juv%: kütiti 30,7%, s.o 5% alla soovitatule, samas Hiiu ja Saare maak-s ≥40%. Et juv% asurkonnas oli PVK andmeil 33±1, võinuks neid vabalt samavõrra küttida. Küttimissoovitusi ei eiratud ja sigimispotentsiaali püüti säästa: -♀%/♀ 58; 1-2 h/s ♂%/♂ 52,6%; 1,5-2,5 a ♀%/ad 54,1%; ♂%/ad 53,6%. 1,5-2,5-aastaste väga kõrge osa saagis osutas asurkonna noorusele, mis võib ohustada järglaste eluvõimelisust. Suremusrisk (SR) [lisa 2]: küttimise osa jahiajal nähtud ♂-st ligi 40%; ♀-st ü 1/5; juv-st alla 1/4 - st juv **võinuks** rohkem küttida; SR ≥1/4 Lääne-, Rapla-, Lääne-Viru-, Pärnu-, Jõgeva-, Tartu- ja Viljandimaal. SR suurenemine 2005 ja arvukuse tõusu peatumine osutasid, et põtru tegelikult polnud palju üle loendatu.

4. 2006. a küttimine [lisa 1 ja 6]. Vajalik kvoot 5500 tasemel tuleneb arvukuse püsimisest paiguti üle lubatava ülempiiri, oodatavast juurdekasvust, VUK laienemisest. Seisundi halvenemise vältimiseks tuleks küttida 110-115% eeldatavast juurdekasvust, [lisa 1 ja 6]; s.o ca' 45% üldloendusest, 34% jahi eelsest arvukusest, keskm 2,3 is/1000 ha, siinjuures probleemseis jahipiirkondades tunduvalt intensiivsemalt. **Maakondades, kus kvoot jahtkondade soovidest lähtudes esialgselt juba kevadel määrati, on samuti soovitatav kvooti KE06 lisade andmeid arvestades täpsustada:** a) enne põdrajahi algust, b) vajaduse ilmnemisel, kuid jahiaegseid võimalikult vältides. Muudatused ei tohi põhjustada VUK sagenemist ja elupaikade seisundi halvenemist. Küttimisstruktuur [lisa 6]: **pulle 34-37%; lehma 31% ja vasikaid 32-35%** küttides aitame asurkonna soodsat seisundit hoida. **Erinevused soovituselt peavad olema põhjendatud ja mitte järsud.**

5. Põdrakahjustuste ohu alandamine. Riskipiirkondades on vajalik leida lahendusi kultuuride kaitseks ja põdrahooldeks juba sügisel, arendades KKT eestvedamisel jahimeeste ja metsaomanike koostöös.

6. Põdrahoid. Arvukus: ülemäärase tiheduse alandamine parandab elupaikade seisundit. **Sigivamate ♀ hoid:** 2j♀ on soovitatav küttida vaid erandjuhul, küttides enne vasikad. **Tugevamate ♂ hoid:** säästkem 1) tn alles 1,5-2,5-a ♂ [sarvedel juba 3-5 haru, kühvliälged, **SL=2-3 PL**] ja 2) tn alles 3-5-a ♂ [sarvedel 3-5 haru, tihti kühvliälged, **SL=3-4 PL**]; tulevaste dominantidena võivad mõlemad osutatud rühmad anda tugevaid järglasi ja kanda küpses vanuses suuri, sh kühvlesarvi. Asurkonna noorust arvestades on sihtvanuses dominantseid pulle, [SL min 4-5 PL, sarvel ≥5 haru] õige küttida mitte üle 5-10% pullidest. **Eeliskütitavad pullid:** nõrgemate 1,5-2,5-a ♂ tunnuseks on kitsad, kõrvadest lühemad piik- või harksarved, või selgelt asümmeetrilised ja väärarendsarved; nõrgemad keskealised ♂ kannavad väheste pikemate, vahel asümmeetriliste harudega sarvi; **nooremate ♂ ja nõrgemate sarvedega täiskasvanud ♂ SL jäi 2005. a andmeil üldjuhul alla 80 cm.** Valikküttimine eeldab head vanuse määramise, peibutamise ja põdrakoerte kasutamise oskust.

Suunamise tööjaotus: KKT jahindusspetsialist: üld- ja vajadusel kontroll-loenduse, uurimismaterjalide ja ulukikahjustuse andmete kogumise ja säilitamise korraldamine, uurimis- ja seiretulemustele vastava küttimise korraldamine. Jahtkonnad: küttimissoovitustest kinni pidades sigimispopulatsiooni hoiu tagamine, kahjustuste ennetamiseks koostöös metsaomanikega; põtrade talvine lisasöötmine ja abi osutamine metsakultuuride kaitseks; korrektne uurimismaterjalide kogumine ja esitamine. MMK: materjalide ajalt analüüs, suunamissetepanekud.

7. Seire 2006. Jahtkondadel esitada 1) 25. augustiks - suvised vaatlusandmed, 2) detsembris - jahtide käigus täidetud PVK-d, igalt kütitud põdralt alalõualuu parem pool, pullide sarved mõõtmiseks, juhisele vastavalt bioproovid (maosisu, sigimiselundkonna-näidsed). Täpsem teave KKT jahindusspetsialistilt.

7. Maakondlikud PÕDRAPÄEVAD 2006: eelmõõtmised okt-nov, seisul 25.09: OKT 23. Viljandi; 24. Võru; 26. L-Viru; 27. Ida-Viru (?) 29. Saare(?); 30. Lääne; 31. Rapla, Kärü, Aegviidu; **NOV:** 1. Harju, 2. Lahemaa; 7-8. Pärnu; 9. Saare (?); 14. Tartu; 15. Valga; 22-24. Sagadi - kõik maakonnad võivad edastada põdramaterjale; põhimõõtmised: NOV 30. Pärnu; **DETS:** 1. Pärnu; 2. Saare; 3. Hiiu; 4. Lääne; 5. Rapla; 6. Tartu; 7. Viljandi; 8. Valga; 9. Võru-Põlva; 11. Ida-Viru, Lahemaa; 12. Lääne-Viru, Aegviidu; 13. Harju; 14. Järva; 15. Jõgeva; vajadusel lisapäevad enne 23. det.

Koostaja tänab kõiki senises koostöös osalenud ja uurimismaterjale esitanud ametnikke ja jahihendusi.

Koostaja: Jüri Tõnisson, 7 339 149; jyri.tonisson@metsad.ee ; Järgnevad lisad 1...8, kokku 10 lk

KE 06 lisade loetelu:

Lisa 1. Eesti põdraasurkonna loendus, juurdekasv ja <u>küttimiskvoodi</u> jaotus...,	1 lk
Lisa 2. Statistilisi andmeid Eesti põdraasurkonna koosseisust ja küttimisest 2005. a.	1 lk
Lisa 3. Olulisi toidukomponente 2005. a kütitud põtrade maosisuproovides ...	1 lk
Lisa 4. lk 1(2). Pabulaloendus 2006 ja võrdlusandmed	1 lk
Lisa 4. lk 2(2). <u>Põtrade koormus 2005/2006 a RMK metskondades</u> ...	1 lk
Lisa 5. <u>RMK metskonnad 2006</u> . Põdra arvukus, mõju metsale, küttimissoov. Kokkuvõtted. ...	2 lk
<u>Lisa 6. 2006. a vajalik ja kavandatud vähim küttimiskvoot, soovitatav küttimisstruktuur</u>	<u>1 lk</u>
Lisa 7. Jahimeeste poolt 2005. a kogutud põdramaterjal	1 lk
Lisa 8. 2006. a uurimismaterjali kogumine. Põdraasurkond	1 lk

Lisad 1,2,3,4-2 lk,5-2lk,6,7,8, kokku 10 lk - eraldi failina